

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА

Олеся Валеріївна ДУБОВИЧ,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємництва і
права Полтавського
державного аграрного університету*

Злочинність неповнолітніх завжди була і залишається гострою актуальною правовою та суспільною проблемою, що постійно привертає увагу вчених і практиків. Вона є складовою загальної злочинності та засвідчує тенденції її розвитку в майбутньому. Злочинність неповнолітніх – це своєрідний індикатор соціальної ситуації в державі. Зростання злочинності неповнолітніх, як правило, свідчить про несприятливі соціальні процеси. Аналіз злочинності неповнолітніх є, з одного боку, інструментом виявлення криміногенних факторів в соціумі, а з іншого – базою для прогнозування злочинності в цілому.

Злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, оскільки якісно та кількісно відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який характеризується не тільки низкою соціально-психологічних особливостей цієї категорії, а й їх правовим статусом у суспільстві.

За своїм змістом явище злочинності неповнолітніх являє собою кримінальну активність дітей віком від 11 до 18 років. Характер і спрямованість кримінальної активності дітей визначається несприятливими умовами формування й розвитку їх особистості в пубертатний період, віковими особливостями мотивації, способом життя, а також впливом осіб, які мають кримінальний досвід. Неповнолітні стають на шлях вчинення злочинів з чотирьох основних причин: по-перше, їх втягують у злочинну діяльність дорослі особи, які мають кримінальний досвід; по-друге, через заборонену (протиправну) поведінку діти в ігровій чи протестній формі самовиражаються, спотворено реалізують право на самостійність (дорослість); по-третє, вчинення злочинів – це захисна реакція на соціальну безпорадність, відчуття покинутості, невизначеність і страх перед майбутнім; по-четверте, злочинна поведінка виступає засобом адаптації до складних умов життя, боротьби за виживання у будь-який спосіб.

Варто говорити про те, що злочинність неповнолітніх помітно відрізняється від злочинності дорослих. Так, виокремлення злочинності неповнолітніх в окремий вид злочинності здійснюється на підставі такої специфічної кримінальної інтегруючої ознаки, як вік злочинця, точніше суб'єкт злочину. Зокрема, чинним Кримінальним кодексом України чітко встановлено вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, це особи, які досягли 16 років, а в деяких випадках за особливо тяжкі злочини – особи, які досягли 14 років. Проте дослідження вчених показують, що вік неповнолітніх злочинців трохи ширше, ніж ті рамки, які встановлено ККУ (від 11 років). Щодо таких злочинців чинним законодавством передбачено покарання у ви-

гляді поміщення до приймальників-розподільників для дітей, або поміщення дитини в спеціальні навчально-виховні заклади.

Обов'язковим при наданні кримінологічної характеристики неповнолітнього злочинця є врахування соціально-демографічних ознак неповнолітнього, а саме: стать, вік, освіта, рід занять, стан здоров'я, виховання, оточення, схильності, звички, загальний розвиток. Отже, вивчення особи злочинця зводиться переважно до виявлення й оцінки тих властивостей і рис, що вказують на причини злочинної поведінки та можуть бути використані з метою її профілактики.

Неповнолітні злочинці характеризуються наявністю психічних аномалій власного розвитку в межах осудності особи (хронічний ал-коголізм, психопатія, розумова відсталість (олігофренія), наркоманія, органічне ураження головного мозку, статеві розлади тощо). За даними О. О. Ходимчука, які не втратили актуальність і сьогодні, особами з психічними аномаліями розвитку вчиняється понад 36,9% насильницьких злочинів проти особи, серед яких домінують умисні вбивства (48,8%), статеві злочини (17,8), поєднане з насильством хуліганство, (16,7%), умисні тяжкі тілесні ушкодження (16,0%).

Серед основних причин і умов злочинності серед неповнолітніх слід виділити такі:

1) *сімейну сферу*. Вирішальну роль для особи неповнолітнього злочинця відіграє негативний вплив оточення, зокрема сім'ї. Саме поганий вплив із боку батьків або інших членів сім'ї формує її особистість своєю поведінкою та вчинками. Важкі матеріальні умови можуть послужити мотивацією для вчинення злочину в юному віці.

У кримінологічній літературі, присвяченій проблемам злочинності неповнолітніх, відомо, що більшість осіб, які вчинили насильницькі злочини, піддавалися в дитинстві приниженням і покаранням, страждали від жорстокого поводження дорослих, вчинення насильства щодо них;

2) *соціальну сферу*. Безпритульність і бездоглядність нерідко штовхають дітей на дрібні злочини, адже так вони намагаються привернути до себе увагу або помститися навколишньому світові; неблагополучна обстановка в загальноосвітніх закладах;

3) *кримінальну сферу*. Серйозною проблемою у запобіганні злочинності серед неповнолітніх є негативний вплив на неповнолітніх осіб із боку структур організованої злочинності. І дедалі частіше спостерігається ситуація, коли неповнолітні беруть активну участь у вчиненні допоміжних або прямих злочинних дій.

Неповнолітні правопорушники, як правило, легко сприймають так звану кримінальну романтику, бачать у ній лише прояви мужності, сміливості, «чоловічої сили».

Сучасні підлітки хибно сприймають і спотворено трактують декларовані цінності ринкової економіки. У несформованій дитячій психіці матеріальний добробут постає єдиним критерієм життєвого успіху. Причому формується чітка орієнтація на якомога легший і якнайшвидший шлях досягнення матеріального достатку - привласнити чуже, відібрати, вкрати, одурити тощо.

Типовою ознакою злочинності неповнолітніх є те, що вона в Україні набуває дедалі більш організованого, групового характеру (як і серед дорослих). Основними причинами об'єднання неповнолітніх в антисоціальні групи є не

лише бажання отримати прихильність і схвалення однолітків, але й почуття неповноцінності, самотності, непорозуміння з боку сім'ї, бажання захистити себе від насильства з боку старших і сильніших однолітків, а також прагнення до незалежності від батьків у матеріальному аспекті, які контролюють видатки, бажання «по-дорослому» проводити дозвілля, мати «кишенькові» гроші на власні потреби, пов'язані з носінням престижних речей, відвідуванням розважальних закладів для молоді тощо.

Дослідження кримінологічної характеристики неповнолітнього злочинця необхідне для організації протидії відповідним злочинам, розроблення систем заходів державних установ та громадських організацій, спрямованих на усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Бандурка, І. О. Кримінологічний вимір злочинності неповнолітніх. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 154-163.
2. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 204-217.
3. Дундич Л.В. Проблема злочинності серед неповнолітніх в Україні та заходи запобігання їй. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42, том 2. С. 96-99.
4. Сметаніна Н. В., Граб Т.В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2018. № 6, ч. 2. С. 173-177.
5. Тапапунець В.В. Фактори злочинності неповнолітніх: матеріали Всеукр. студ. наук. конф., м. Харків, 4 листоп. 2016 р.: у 2 т. / за заг. ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкіна. Т. 2. Х. : Право, 2016. 194 с.